



Nådendal.

På en högländ udde vid Lemo vikens södra strand reser sig den ståtliga kyrka från fordomtima, hvilken är afbildad här invid. Denna utgör alt, som finnes kvar af det Birgittiner kloster, hvilket för vid pass fyra hundra år sedan utbredde sina murar kring kyrkan i norr och väster; ty de obetydliga lämnningar af grundvalar, som här och där ännu kunna spåras, höja sig knappast någonstades öfver jordytan. Och likvisst lefde här i tiden en ganska talrik befolkning, hvilken i böner och försakelser sökte den frid, som utanför klostermurarna ej stått att finna, eller ock genom afsägelse af all gemenskap med den yttre världen och dess fröjder, under iakttagande af stränga klosterregler trodde sig förvärfva evig salighet åt sig själfva samt närmaste anförvandter och vänner.

Birgittinerorden stiftades i medlet af fjortonde århundradet af Birgitta, född 1302 på Finsta gård i Uppland, död 1373 i Rom, dotter till lagmannen Birger Persson och hans hustru Ingeborg Bengtsdotter, samt enka efter lagmannen Ulf Gudmarsson till Ulfåsa. Från barndomen nervös, svärmisk och begåfvad med

liflig fantasi, røjde hon tidigt anlag för visioner, hvarjämte hennes allvarliga gudsfruktan bragte de andliga synerna till omhöljen för gudeliga tankar, svärmeri för den heliga jungfrun och lefvande tro på Kristi förtjänst. Hon lefde ständigt i kamp mot frestelser och anfäktelser. Därjämte antogo hennes visioner och drömmar småningom formen af uppenbarelser, bland hvilka meningen att till Guds moders ära plantera en ny vingård, uti hvilken Guds vänner, både män och kvinnor skulle arbeta tillsammans. Ett sådant upphof hade *S:t Salvator* orden, eller som den sedermera kallades *Birgittiner* orden, efter det dess stiftarinna af påfven Bonifacius IX år 1391 förklarats för hälgon. Det första *S:t Salvators* eller *Birgittiner* kloster, det i Vadstena, inrättades visserligen under hennes lifstid, men dess murar fingo hennes ögon aldrig skåda. Uppbyggandet begynte nämligen år 1369, då hon redan vistats i Rom i aderton års tid och där hon kvardröjde ända till sin död, upptagen af kristliga kärleksvark och kyrkopolitiska omsorger.

Klosterväsendet sträkte sina rötter ett helt årtusende längre tillbaka i tiden och dess värksamhet hade därunder utvecklats sig på mångahanda sätt och i olika syften samt fördelat sig i särskilda så kallade ordnar. Af dessa hade också redan två, *Dominikaner* och *Franciskaner* ordnarne, blifvit företrädda, i Finland, förrän *Birgittiner* klostret i Nådendal inrättades, och detta uti fem särskilda kloster.

Det äldsta af dessa, *Dominikaner* eller *Svartbrödraklostret* i Åbo, anses varit anlagdt år 1289 eller samtidigt med stadens flyttning till dess nuvarande plats. Dock hade munkar af denna orden redan tidi-

gare hitkommit från Sigtuna och utöfvat sin predikovärksamhet i det Åbo, som var beläget par kilometer nordligare i närheten af Röntämäki (nu S:t Mariæ) kyrka. Dominikaner- eller predikare-munkarnas förnämsta uppgift var nämligen att gå ut i bygderna och förkunna kyrkans lära samt bekämpa alla angrepp däremot.

Franciskaner klostret i Viborg omtalas i häfderna tidigast år 1403. Äfven denna ordens munkar voro ålagda att gå omkring och förmana folket att frukta och lofva Gud, att bättra sig och bevisa bättringens frukter, mildhet, fridsamhet och försonlighet, genom ett Gudi behageligt lefverne. Franciskanernas eller Gråbrödrarmunkarnas uppträdande skildras såsom anspråkslösare och ödmjukare än Dominikanernas. Hvardera ordens kringvandrande »bröder» betlade; men deras sätt att anlita gifmildheten måtte dock varit olika, ty ett medeltids ordspråk säger: Franciskanerna predika för att kunna tigga; Dominikanerna tigga för att kunna predika.

Finlands tredje kloster torde varit *Dominikanerordens i Viborg*, grundadt omkring 1592,

Franciskaner kloster funnos vidare i Raumo och på Hamnö i *Kökar* uti Ålands skärgård. Det förra omnämnes första gången i häfderna 1449, men anlades sannolikt tidigare, måhända redan innan Raumo år 1442 erhöll stadsprivilegier.

Kökars kloster anses varit anlagdt ungefär samma tid. Första gång det omtalas var år 1472, då uti franciskanerdiariet i Stockholm finnes antecknadt den 3 juli, att brodern Ericus Olai, »quondam Gardianus

Tioccacarlensis» (fordom klosterföreståndare i Thiyckekarl = Kökar) då aflidit.

Alla dessa kloster voro manliga och deras väksamhet särskildt utåt riktad. Men Finland skulle också erhålla ett kvinligt, och tanken på behofvet af ett sådant var ingalunda ny. Redan 1370 hade biskop Johannes Petri haft för afsikt att anlägga ett dominikaner kloster för nunnor i Åbo, såsom systerkloster till det gamla manliga uti samma stad. Äfven hans efterträdare i ämbetet biskop Björn Balk umgicks med samma tanke, men ansåg lämpligare, att klostret, S:t Annæ kalladt, skulle anläggas på landet, och hade till plats för detsamma utsett Korois udde i Räntämäki. Något sådant kom emellertid icke häller där till stånd, fastän donationer allaredan i mängd gjorts för ändamålet.

Efter Balks död upptog biskop *Magnus Olai Tavast* med stort intresse frågan om ett kvinligt klostres åstadkommande, men vände sin håg till Birgittiner orden. Såsom man kunde vänta sig, var denna i grunden en nunneorden, men enligt stiftarinnans uppenbarelser skulle densamma tilldelas manliga biträden såväl för själavård och kyrkliga förrättningar som för världsliga angelägenheters handhavande. Birgittinerklostren blefvo förty i verkligheten dubbelkloster. Också hade biskop Tavast vid närmare begrundande funnit nyttigare, »särdeles för predikan, skriftemål och aflats skull, som mera sker i Birgittiner än i andra kloster, att ett sådant stiftades, däruti systrar och bröder äro uti skickade efter Guds enkannerliga vilja».

Omsider förvärligades äfven hans länge närda önskan härutinnan, då riksrådet den 30 augusti 1438 utfärdade befallning, att plats skulle utses till ett Bir-

gittiner kloster i Finland, till hvars byggande och underhåll Stenbergas kungsgård i Masku socken med underlydande tjugufem gods tillika anslogs. På ett af dessa sistnämnda, nuvarande Kallentalo i *Karinkylä* by, blef platsen funnen, och här anlades i en dal, omgifven af fyra bärg, klostret *Vallis gratiæ* (Nådens dal), hvilket torde blifvit beboeligt och kommit i värksamhet i juni månad 1440, då fyra »systrar», tre prästmunkar och en lekman, alla från moderklostret Vadstena i Sverge, togo det i besittning. *)

Länge hade den lilla klosterkolonin dock ej vistats där, innan man började klaga öfver otillräckliga inkomster, att utrymmet vore trångt för nödiga tillbyggnader, att grunden var sank och oduglig för uppmurande af stenhus, att trakten var osund och att brist rådde på dugligt vatten. Fråga uppstod förty om klostrets förflyttande till annan ort, och riksrådet, tillmötesgående såsom tillförene, upplät redan sommaren 1441 Hälgå kungsgård i Bjärnä socken för ändamålet. Den 7 oktober samma år godkände konung Christoffer åtgärden. Invid klostret skulle ock byggas ett »köptorp». **) Man tyktes likväl i *Karinkylä* känna sig föga

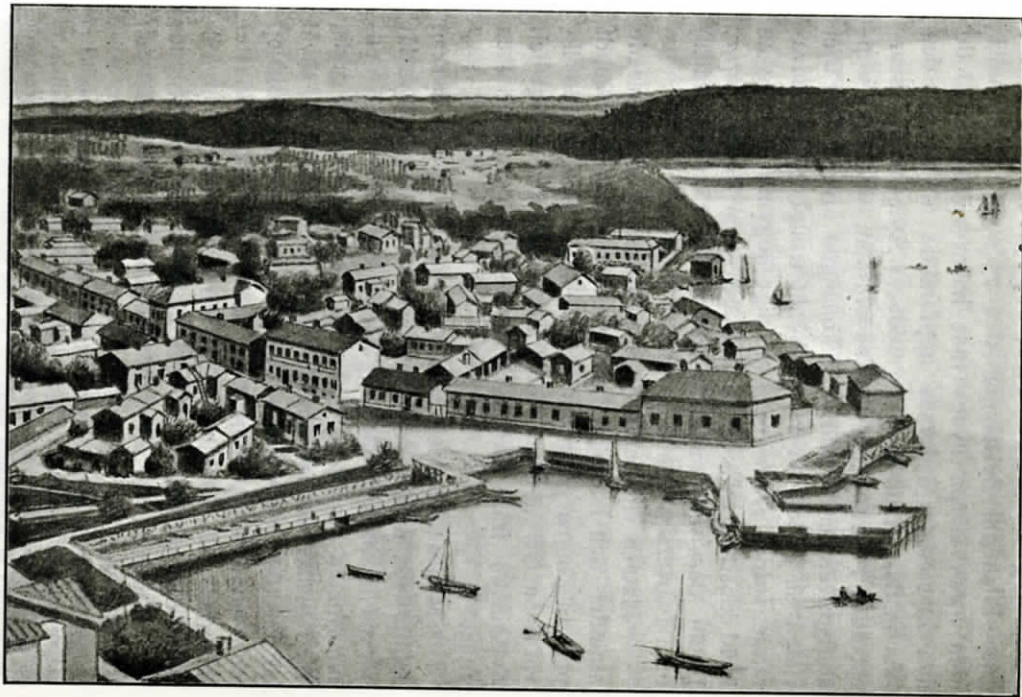
*) Ut i ett bref af 14 oktober samma år meddelar Rikens Råd närmare uppgifter om donationen och yttrar om afsikten med klostrets grundande, nämligen att stifta »ett Closther aff Sancte Birgitte ordhen j abo Biscopsdöme i Sancte Johannis Baptiste, Sancte Anne ok Sancte Birgitte, Rijkesins patrone hedher, mena almoghanom thil andhelikin hugnadh siæla gagn ok syndhabætringh ok at Rijket matte thes Raschare koma aff sinne Dröwilse j fridh ok rolikan stadhga, ok ther wppa at systror ok brödher som gudz thienist ther sculu wppe haldha matte thes roolichare gudi tiæna ok bidhia fore Rijkesins herscapsins ok almoghans stadhgha.»

**) Privilegiibrefvet, sedermera öfverflyttadt på Nådendal, hade följande lydelse: »Item thær oppa at clostret Nadhennadall so mykin

hugad för den nya platsen, som var belägen ännu längre bort från stiftstaden. Också biskop och domkapitel voro af samma mening, hvarför ingenting synes ha blifvit tillgjordt för flyttning till Hålgå. Tvärtom var man ifrig att köpa och tillbyta sig alt flere lägenheter i Masku och Reso socknar, d. v. s. i Karinkyläs grannskap. Och så föringo vintern och våren, då en händelse inträffade, hvilken blef afgörande för klostrets framtid.

Den 14 maj 1442 skänkte nämligen riddaren, sedermera lagmannen *Henrik Clauson Djekn* och hans hustru *Lucia Olufsdotter Skelge* denna sistnämndas arvegods *Aylos* i Reso socken för deras och deras föräldrars själar till Nådendals kloster, dock med vilkor att detta skulle ditflyttas. Vid besiktning af stället befans det vara synnerligen lämpligt för ändamålet.

tilsökning pläghar opta til vara fore affladz sculd, sculi ej thyngias aff omattelike gästningh, oc aff tilkomande folk omak liidha, tha haffua vaart for:da ælskelica Raadh unt oc tillatit oppa vaara tröst som för, at vidh sama rumet som for:de systror oc brödher æpter vaar faders Biscop Magnus i Abo, vaars æmbetzmans uppa Abohuss, oc fleere godha manna raadhe ther i biscopsdömet, keesa therra clostherstadh innan for:da Hølgaa gaardz æghodealom, skal oc maa byggias et köpthorp, ther hærberghere, krøghere oc fodhermarska aagha uti vara som Pilgrimom och væghfarande folke sculu skipa therra bergningh til sich oc sina hæsta fore therra pæninga. Oc the borghara ther inne byggiande vardha, maaghe haffua falt humbla, salt, jærn, kledhe oc andra köpmannæ varæ, som the magho frileca oc aat saklöso sælia oc forytra bondom oc androm thöm ther til sökia vília. Oc the for:de borghara maaghe nyuta oc bruka köpstadz ræt oc laghbok, oc frijheets privilegia som andra köpstæder oc köpthorp i rijkeno nyuta oc bruka i alla maato. Oc skal for:de köpthorp med allom thes borgharom oc inbyggjarom göra sin skat oc alla konungslika rättighet fordom systrom oc brødhrom, them til hiælp oc oppehelde til ævigh tiidh, under them oc theras æmbitzman lydha och hörugha vara i allom konungslicom ærendom och ængom androm».



i Vadstena, hvilket utgjorde mönstret för det i Nådendal och hvarifrån jämväl byggmästare för detta senare erhöles. Så mycket ha vi på denna väg klart för oss, att hvardera afdelningen, den kvinliga och den manliga, inrymde en större matsal, kapitelrum, konventstuga och sjukrum, samt korridorer omgifna af de små cellerna, nunnornas $4\frac{1}{2}$ meter långa och icke fullt 2 meter breda, »brödernas» 3 meter i kvadrat. Eldstäder saknades, men i muren var ett slags värmeledning anbragt. I stället för fönster fanns blott en 15 centimeter lång springa, hvilken tillslöts medelst en lucka. Sofbädden af halm i en säng af bräder skyldes med ett vadmalsstycke, och täcket bestod af vadmal eller skinn. Till bädden hörde ock en hufvudkudde med hvitt lärfts öfverdrag, men lakan bestodos ej. — Man kan just icke säga att »systrarnas» sofgemak voro komfortabla. Deingo likväl sofva hvar för sig, men »bröderna» hade gemensamt sofrum.

Vid besök af främmande begagnade hvardera afdelningen sin sannolikt täkta eller hvälfda så kallade »talaport» såsom mottagnings- och samtalsrum.

Nunnornas drägt utgjordes af en hvit, fotsid underklädnad; där ofvanpå en grå vadmalskjol med ärmar, fasthållen kring lifvet af ett svart läderbälte med järnspänne; vidare ett smalt grått vadmalsstycke (scapulare) som hängde ned framför kjolen och bältet, samt en grå kappa utan veck eller rynkor, jämväl af vadmal, slutande 20 centimeter från marken och sammanhållen öfver bröstet med en simpel träknapp. Ett fingerslångt rött kors på kappan nära hjärtat utgjorde ordenstecknet. På axlarna bars en hvit krage, som skydde dessa och omslöt baksidan af hufvudet, hvilket

dessutom omgafs af en hvit lärftsbindel, betäckande panna, kinder och haka. Däröfver bars en slöja af svart lärft, midt på hjässan försedd med en så kallad »systerkrona», bestående af tre smala, hvita lärftsrem-sor, af hvilka en gick kring hufvudet och två i kors öfver detta. Vid de fem korsningspunkterna funnos lika många små dropplika röda klädesbitar, betecknande Kristi fem sår. På fötterna svarta skor, om sommarn låga, om vintern gående upp till knäna och fodrade med vadmal. Om vintern kunde fårskinn få användas till kjol och kappfoder, hvilket också andra årstider var medgifvet mycket gamla och sjukliga personer.

Munkarne nytjade underklädnad af hvit vadmal, som räckte ned till halfva smalbenet, samt en till knäna gående grå vadmalsmantel, på hvilken ordenstecknet för präster var ett rött kors med en cirkelrund hvit lapp i midten, och för diakonerna ersattes med en hvit cirkelrund remsa. Lekbröderna buro på manteln hvitt kors med röda tyglappar i midten och i ärmarnas ändar. På hufvudet grå mössa af kläde eller vadmal med kort kapuschong; på fötterna skor och på benen byxor, om vintern fordrade med vadmal. — Såsom i andra kloster hade äfven Birgittinermunkarne tonsur, d. v. s. rakad hjässa.

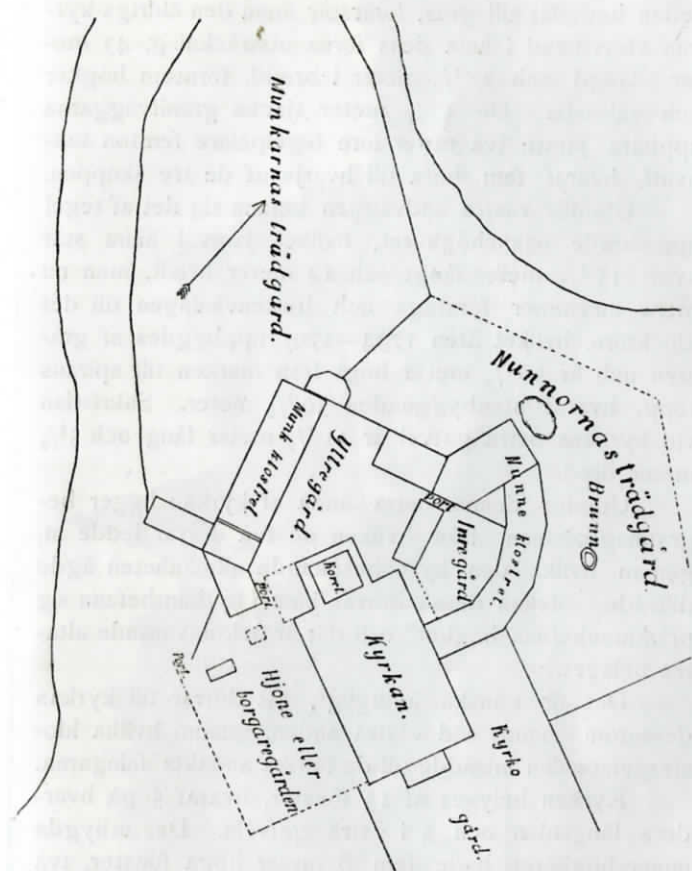
Ett fullständigt Birgittiner kloster skulle bebos af 60 nunnor, 13 prästmunkar, 4 diakoner eller mässdjäknar, hvilka fingo vara präster, om de ville, samt 8 lek-mannabröder. Klostrets styrelse och ledning tillhörde abbedissan, »modren». Vid hennes sida stod general-konfessorn eller allmänna skriftefadern, den främste af munkarne. Vidare fanns där en syssloman, hvilken hade

uppsikt öfver klostrets gods och tjänare samt besörjde dess förvaltningsärenden. En gårdsmästare förestod klostergården. För utförande af tyngre och lägre hushållsgöromål, såsom eldning, ved- och vattenhämtning samt orenlighets bortskaffande kunde abbedissan antaga ända till fyra »stegherhuskvinnor», hvilka dock ej hade tillträde till »systrarnas» samkväm. »Bröderna» fingo hålla två »focarii» (eldare).

Detta var den ordinarie personalen; men till klostrets invånare räknades dessutom ett obestämdt antal »bröder» och »systrar» *ab extra* (utifrån eller utanför) hvilka utan att afgifva klosterlöfte mot öfverlåtande af sin egendom till klostret fingo uti den så kallade borgar- eller hjone-gården fri bostad och uppehälle till döddagar. De voro likväl förbundna att efter förmåga betjäna klostret och iakttaga dess stadgar. I hjonegården voro ock tidtals inlogerade ett antal handtvärkare, tjänare och arbetsfolk, hvaraf klostret hade behof; så ock en del sjuka, som i klostret fingo vård och skötsel.

Man kan förstå, att till alt sådant skulle erfordras en hel mängd byggnader och lokaler, samt att ett fullständigt Birgittinerkloster behöfde betydligt utrymme, hälst härtill ännu kom trädgårdar för båda afdelningarna, förgård, begravningsplats samt en ganska stor kyrka med dubbla kor och tretton altaren, ett för hvarje prästmunk.

Trädgårdarna vid Nådendals kloster äro till sitt omfång antydda på planteckningen, dock att gränserna för nunneafdelningen ej nu mera kunna tydligt spåras. Trädgårdarna omgäfvos af höga och tjocka stenmurar, ty alt skulle vara afstängdt från den yttre världen.



Under det klostrets öfriga af blandadt material (tegel, gråsten och kalk) uppförda byggnader länge sedan hopfallit till grus, kvarstår ännu den åldriga kyrkan oförvittrad i hela dess forna utsträckning, 43 meter i längd och $27\frac{1}{2}$ meter i bredd, förutom högkor och sakristia. De $1\frac{3}{4}$ meter tjocka granitväggarna uppbära jämte två rader inre tegelpelare femton takhvalf, hvaraf fem höra till hvarje af de tre skeppen.

Utanför västra ändväggen befann sig det af tegel uppmurade nunnehögkoret, hvilket jämväl ännu står kvar, $15\frac{1}{2}$ meter långt och 12 meter bredt, men nu mera inrymmer förstuga och bottenvåningen till det klocktorn, hvilket åren 1794—1797 uppbygdes af gråsten och är $56\frac{1}{2}$ meter högt från marken till spirans topp, hvaraf stenbyggnaden $30\frac{1}{2}$ meter. Sakristian vid kyrkans östra gafvel är $11\frac{1}{2}$ meter lång och $5\frac{1}{2}$ meter bred.

Utanför denna östra ända af kyrkan ligger begravningsplatsen, från hvilken de två dörrar ledde in, genom hvilka den kyrkobesökande allmänheten ägde tillträde. Mellan dessa dörrar inne i kyrkan befann sig prästmunkarnas högkor, och där är ock nuvarande altaret beläget.

Det är ganska antagligt, att dörrar till kyrkan dessutom funnos vid västra ändan, genom hvilka klosterpersonalen inträdde till de talrika andäktsofningarna.

Kyrkan belyses af 13 fönster, hvaraf 5 på hvardera långsidan och 3 i östra gafveln. Det utbygda nunne-högkoret hade fem 6 meter höga fönster, två på hvardera sidan och ett mycket bredt i gafveln. Kyrkans arkitektur är, såsom å planschen synes, den vanliga nordgotiska med högrest spåntak. En del



forskare vilja påstå, att detta pryddes af ett torn med hög spira, som vid en kyrkan år 1628 öfvergången brand förstörts. Säkert torde likväl vara, att detta icke inneslutit kyrkans ringklockor, utan att dessa varit upphängda i särskild tornbyggnad invid kyrkan, måhända konstruerad af på ända stående korslagda bjälkar, — såsom merendels i äldre tider brukades.

Lifvet i klostret kräde mycken själförsakelse, särdeles af nunnorna. Vi hafva redan sett huru torftiga deras celler voro, och märkeligt är, att sådant kunde höra till klosterreglerna, då Birgitta ändock afsåg att för adelns döttrar bereda en fristad, där deras sinnen kunde öppnas för högre andliga syftemål och där tillfälle därjämte var dem beredt att öfva sig i nyttiga timliga göromål, såväl literära sysselsättningar som kvinliga handarbeten. — Sträng tystnad var anbefald både vid måltiderna och annars, — utom under vissa eftermiddagstimmar. »Hon är icke klostermänniska, som icke styr sin tunga», — heter det i Vadstena klosterregler. Gäster mottogos icke och ej häller fingon nunnorna lämna klostret. Blott i en annans närvara och på en noga bestämd tid mellan kl. 3 e. m. och aftonsången var det tillåtet att samtala med främmande. Detta skedde då bakom ett järngallradt fönster i »talaporten». Ingen främmande man, icke ens den inspekterande biskopen, fick beträda systerhuset, och endast i två fall fingon munkar dit ingå: då det gälde antingen att föra sakramenten till en döende, eller att utbära en affiden nunnas lik.

De dagliga andaktsöfningarna började klockan 5 på morgonen och fortgingo utan afbrott i tio timmars tid, samt bestodo i sång, läsning, böner och mässor.

De mest noggranna föreskrifter måste följas beträffande nunnornas dagliga gudstjänstordning, deras korsningar, knäböjningar, uppstigningar och vändningar m. m. Under de offentliga sön- och hängdags gudstjänsterna skulle klostersystrarna med största omsorg akta sig för ett opassande uppförande. De skulle på sin läktare allvarligt och fromt hålla ögonen sänkta mot golvet, vända hjärtat till Gud och noga afhålla sig från att blicka ned till den öfriga församlingen.

Till de dagliga ceremonierna hörde bl. a. kl. 9 f. m. en procession till en öppen graf i kyrkgolvet, invid hvilken man under sång och bön skulle erinra sig döden.

Någon frukost bestods ej. En kort stund efter det förmiddagens andaktsöfningar slutat kallade middagsklockan nunnorna till måltid i matsalen, där de sutto vid två långa bord i rangordning, d. v. s. efter som de blifvit intagna i klostret. Abbedissan presiderade vid det högra och priorissan, en nunna af högsta anseendet näst abbedissan, vid det vänstra. I tur fungerade systrarna under måltiderna såsom föreläserkor och uppasserskor. Dessa fingo äta efteråt. — På icke fastetider var tillåtet att äta kött fyra dagar i veckan. Till förtäring vid bordet hörde också öl. — Förutom bordsböner före och efter måltiden vandrades det ännu från matsalen i procession till kyrkan för att där yttermera tacka Gud. Därpå begaf man sig till ett större rum, auditorium, där systrarna äntligen fingo lösa på tungbanden och på ett tecken af abbedissan tillåtos språka med hvarandra om nödiga saker, — tills de kallades till aftonsången. Dessa timmar voro därjämte anslagna till att tjäna Gud med

andra nyttiga värk, handarbeten och literära sysselsättningar. De förra bestodo i kläders lagning eller sömnad, strumpstickning, spetsknyppning, virkning och broderi; de senare i studier, afskrifning, korrigering och öfversättning af böcker; alt efter olika begåfning och skicklighet.

»Brödernas» lif i klostret förflöt ungefär lika som »systrarnas». Andaktsöfningarna i kyrkan fortgingo likasom nunnornas, dock från det mindre och anspråklösare koret i kyrkans östra ända. Dessutom hade de att på sön- och hängdagar förrätta allmän gudstjänst med böner, predikningar och altartjänst; så ock skriftermål och aflat.

Såsom redan nämnts, kom den första lilla uppsättningen af klosterfolk till Karinkylä från moderklostret i Sverge, hvilket äfven sedermera vid behof då och då sände till Nådendal förstärkning af såväl »sstrar» som »bröder». Småningom rekryterades dock personalen, såsom afsedt var, med nunnor och munkar af finsk härkomst, och nämnes guldsmedsdottern *Margaretha Laurisdotter* från Åbo såsom första finska nunna (1441) och *Henrik Finka*, dottersson till borgmästaren i Åbo Henrik Buskman, såsom första finska munk i Nådendal (1448). Första abbedissa var en af de från Vadstena komna nunnorna, *Katharina Bengtsdotter* (1440—1445). Måhända var *Elin Jönsdotter* (Tavast?), dotterdotter till höfvidsmannen på Åbohus Claus Lydekeson Diekn, den första finska abbedissa (efter Vadstena nunnan Margaretha Arvidsdotter, abbedissa 1445—1456). — Förste generalkonfessor blef Vadstena munken *Johannes Bernardi* (1440—1445); men huruvida en därefter 1461 omnämnd »fadher j

nadhendall» *Thomas* var finne, har ej säkert kunnat utrönas. Någon förteckning eller matrikel öfver klostermedlemmarna i Nådendal har nämligen hittills ej påfunnits. — Såsom klostrets förste och synnerligen nitiske syssloman nämnes en finne, *Föns Hannusson* (1442—1449).

Redan från slutet af år 1456 synes klostret hufvudsakligast inom sina murar hyst nunnor och munkar af inhemska härstamning och fått framlefva sin barnoms- och ungdomstid utan strängare reglemente, åtnjutande en patriarkalisk omvårdnad af gamle biskop Magnus *) och dennes nära anförvandt och efterträdare på biskopsstolen Olaus Magni († 1460).

Att några oregelbundenheter i klosterlifvet här under utvecklats sig, synes troligt, enär Vadstena generalkonfessorn Magnus Unnonis jämte två »bröder» tidigt om våren 1462 öfversändes till Nådendal för att ordna förhållandena, och först på senhösten återvände. För biskop Konrad Bitz, som den 13 aug. samma år inspekterade klostret, klagade ock bemålde Unnonis, att »brödernas» och »»systrarnas» clausul (afstängdhet) icke var reglementsenlig, och anhöll om rättelse härutinnan. Sedan biskopen öfverlagt med sitt domkapitel i ärendet, återkom han till Nådendal, installerade »systrar» och »bröder» i deras skilda bostäder jäm-

*) Magnus Olai Tavast föddes den 14 oktober 1357 på Alasjoki i Virmo socken; blef biskop i Åbo 1413; nedlade biskopsämbetet 1450 i sitt nittiotredje lefnadsår, flyttade samtidigt till Nådendal, hvarest han på en udde midt emot klostret, sedermera Biskopsudden kallad, lät bygga åt sig egen gård. Antagligen är detta samma gård invid hamnen och ångbåtsbron, som nu bär namnet »Niemi». Härifrån kunde han dagligen njuta af klostrets och kyrkans anblick samt fröjda sig öfver sitt värk ända till sin död den 9 mars 1452.

likt ordensregeln samt särskilde från hvarandra »bröders» och »systrars» boningar, så att ingenstädes lämnades ingång från den ena till den andra, utom på de ställen, hvilka enligt ordensregeln voro därför särskildt bestämda. Och sedan alt detta var bestämdt, stadfäste biskopen i ämbetet abbedissan och generalkonfessorn.

Från denna tidpunkt synes det strängt ordnade klosterlifvet hafva begynt, ty om något upprepande af tillrättavisningen har man sig intet bekant. Nu inföll ock klostrets blomstringsperiod. Alt flera adliga jungfrur äfvensom anförvandter till präster gifvo sig in till »systrar» och medförde till klostret större bildning såsom underlag för literära sysselsättningar. Äfven munkarne, såsom till öfvervägande antal präster, innehade samma bildningsgrad som den tidens socknepräster. Bland desse framstod särskildt munken *Föns Budde* eller Ræk med ett vida berömdt namn. Han kom till Nådendal 1460 och utvecklade där en synnerlig flit vid skrifbordet, hufvudsakligast med öfversättningar från latinet till svenskan af hälgonlegender och andra andliga skrifter. Äfven öfversatte han Makka-beernas samt Esters, Judits och Ruts böcker. Uti Kongl. biblioteket i Stockholm förvaras en handskrifven bok af Budde, som på 165 blad åren 1487—1491 från latinet öfversatt eller bearbetat följande tio skrifter:

1. Lucidarius (Anselmi Lucidarius).
2. Aff Sancti julianj Ok Sancte basilisse hjonelaghi.
3. Aff Sancta justina Ok Cipriani koklare.
4. Twndalus Ok hans syyn Ok openbarilse.
5. Gvidonis siels openbarilse.

6. Vdo vsal biscooper hans lifwerne ok ændalykt.

7. Sancti bernardi thenkelsebook.

8. Aff Sancto alberto biscope.

9. Aff xij gyllene friedagom.

10. Aff helga fru kadrin: Sancte birgitte dotter.

Den förstnämnda af dessa utgör en encyklopedi af den tidens vetande på teologins, literaturhistoriens, geografins, astronomins och fysikens områden, »hwilka dichtade S:tus Anselmus ok uttyddes i Nadhendall aff broder Jenes Ræk eller Budde a. D:ni MCDLXXXVII». (Anshelm af Canterburg, † 1109.)

Sjukdomars botande hörde bl. a. också till klosterfolkets göromål, kanske särskildt nunnornas. Man innehade för detta ändamål en klostret tillhörig Läke- och Örte-bok, upptagande de åtta läkemedel, hvilka ansågos kunna bota tiotal sjukdomar hvarje, nämligen: *thus* = rökelse, *juniperus* = en, *mirra* = balsam, *senap*, *castoreum* = bäfvergäll, *absinthium* = malört, *urtica* = nässla och *mirtus* = pors.

Åren förflöto i lugn och ro. Klostersystrar och klosterbröder, leeksystrar och leekbröder (laici, icke invigda) inkommo och afgingo än med döden, än annorledes. Bland klostrets pensionärer befann sig ock klostrets välgörarinna *Lucia Olufsdotter Skelge* (Diekn), som efter mannens, Henrik Claussons, död (1459) bodde i klostret ända till sin hädanfärd år 1498 och där hölls i stor vördnad.

Men lugnet och friden blefvo ej för all tid gäster i klostret; tvärtom begynte med året 1495 dess hem-sökelses tid med örlig och pestilentia. Ryssarnas härjningar i Viborgs höfdingedöme, Nyland, Tavast-

land och Norrbotten utarmade klostrets förpaktare och landbönder i dessa landskap så, att inkomsterna därifrån ej inflöto, och äfven annars hade klostrets ekonomi blifvit vårdslösad. Samma år rasade en svår pest i Nådendal, så att i klostrets borgargård femtio personer dogo. Påföljande vinter var exempellöst kall, och då all samfärdsel med orten för pestens skull blifvit afbruten, led klosterpersonalen af köld, hunger och elände. — Åren 1508 och 1509 voro åter för klostret svåra pröfvoår. Under hösten 1508 härjade ånyo därstädes en häftig och smittosam sjukdom, hvilken inom en månad lade trettiofem »bröder» och »systrar» på bår, hvarför ock påföljande vår sex »systrar» och två »bröder» öfversändes från Vadstena till tröst och hugsvalelse för de »fatiga offuergeffne» i Nådendal, där de ock kvarstannade i tre års tid. — Natten emellan 2 och 3 augusti 1509 härjade och brände danske sjögasten Otto Rud i Åbo, och i Nådendal rådde stor ängslan och fruktan för samma öde. Detta afböjdes dock lyckligt genom dagtingan och en lösepenning af 25 mark i reda penningar, — alt som för tillfället kunde hopskrapas i klostret och den lilla staden.

Men ännu svårare tider stundade, åstadkomna af Luthers år 1517 påbörjade reformation. Folkets öfverdrifna gudaktighetsifver hade redan hunnit svalna. Gåfvor och testamenten till klostret aftogo alt mer och mer, och dettas förmåga att underhålla byggnader och personal minskades följaktligen. Men dråpslaget fick slutligen klosterväsendet i Sverge och Finland af *Vesterås recess* 1527, genom hvilken de andliga godsens indragning afgjordes. Klostren och kronoförläningar skulle återgå till kronan, och adeln skulle jämväl återfå

de af deras förfäder till kloster och kyrkor donerade gods. Inga nya munkar eller nunnor skulle hädanefter få upptagas i klostren; de uti dessa ännu befintliga berättigades att utträda och gifta sig, om de så önskade.

De skickligare af munkarne befordrades till pastorer på landet. Svaga och orkeslösa af båda könen fingo likväl kvarstanna i klostren och skulle underhållas på kronans bekostnad.

Vid genomförandet af alt detta var konung Gustaf ganska obeveklig mot munkklostren, men visade mot nunneklostren mera mildhet. I synnerhet varkunnade han sig öfver Nådendals kloster, där nunnor och abbedissor fingo kvarstanna och erhöilo årligt underhåll. Också hade klostret ännu i behåll en del gods, som det erhållit genom köp eller byten, enär för dessas afstående erfordrades motsvarande lösen. Under det protestantismen alt mera utbredde sig i Finlands bygder, förblef sålunda Nådendals kloster fortfarande ett hem för den katolska kyrkoläran och kulten. Något allmännare utträde af nunnor eller munkar synes ej ägt rum, ty »systrarna» föredrogo ett sorgfritt underhåll i klostret framför en oviss framtid utanför detsamma, och prästmunkar behöfdes för de dagliga gudstjänsternas upprätthållande.

Så fortgick det under konung Gustafs regeringstid, från hvars senaste skede likväl ett märkeligt omslag i klosterordningen finnes antecknad i häfdaböckerna. I medlet af juli 1554 företog sig nämligen biskop Michael Agricola en visitation i klostret, hvarvid följande protokoll uppsattes:

»Nondalenses Munkar oc Nunnor. Låffuade bliffua Ewangeliske Personer, med lerdom oc leffuerne etc.

Jtem Reuelationes Beate Birgitte bliffuo them förbudhna at læsas eller siungas öpenbarliga J Templet, wthan allenasthe aff Bibliam.

Jtem Then Swenska oc Finska Messon wille the ochså bruka,

Jtem war them förbudit holla några Messor wthann Communicantes.

Jtem Jnuocatio sanctorum, Helgones åkallan oc andra slijke Superstitiones oc Wijskipilsze låffwadhe the hårtleggja.»

Detta var så godt som liktydigt med den lutherska reformationens införande i själfva klostret. Om också å ena sidan klostrets invånare hade svårt att hålla dessa löften, kan man å andra sidan vara säker, att den nitiske biskopen öfvervakade förpliktelseernas uppfyllande. Troligt är, att i följd häraf det manliga conventet småningom upplöstes; åtminstone torde 1561 inga munkar mera funnits i klostret.

Också konung Erik XIV visade under sin korta regeringstid tolerans mot de i Nådendal kvarvarande nunnorna, anseende dem böra kunna göra nytta såsom kvinnlig ungdoms uppfostrarinnor.

Dessas antal smälte dock alt mer och mer ihop, så att vid Johan III:s tronbestigning endast fyra gamla »systrar» funnos kvar, abbedissan Birgitta Knutsdotter Kurck inberäknad. Denna försummade ej att för den katolskt sinnade konungen framhålla klostrets nödställda belägenhet, och Johan tog sig då dettas angelägenheter an. Han befalte 1575 dess återupprättande, förordnade att af socknarna i närheten årligen hundra-

femtio dagsvårk skulle utgöras till klostret samt att en del af den spannmål, som var anslagen men ej behöfdes för nunnorna, skulle användas till byggnadernas underhållande, samt lofvade att öka bidraget i händelse några gamla enkor eller jungfrur ville ingå i klostret för att där tjäna Gud. Också skulle det blifva ett hem för sjukliga och bräckliga personer, som där ville egna sig åt ett fromt lif. Ännu mera nitisk var drottningen, Katharina Jagellonica. Hon uppmanade de kvarblifna nunnorna att i klostret intaga så många unga flickor som möjligt, hvilka de borde uppfostra och undervisa i gudsfruktan och kärlek samt i den heliga apostoliska tron enligt deras gamla inrättningar och regler. Själf skulle hon sörja för kostnaderna.

Klostret uppblomstrade dock icke. Abbedissan Birgitta Kurck dog 1577. De tre kvarlevande gamla nunnorna valde ännu sig emellan Margaretha Persdotter Tönne till abbedissa, men samma år dog en af dem och 1581 abbedissan, så att från sistsagda år blott en enda, klostrets sista nunna *Elin Knutsdotter* återstod, gammal och skröplig. Hon underhölls genom konungens befallningshafvandes försorg och skattade omsider 1591 sin gård åt förgängelsen.

Efter konungens död året därpå afstannade reparationen af klosterbyggnaderna, hvilka från denna tid synas hafva alldeles fått förfalla, så att t. ex. år 1652 enligt en urkund endast murar återstodo, om ock ännu »stoora murar», de där sedan alt vidare sköflats under följande århundraden.

Från detta förfall skyddades likväl kyrkan. Efter Birgitta Kurcks död, då konung Johan insåg att klosterväsendet ohjälpligt var förintadt, förordnade han

att kyrkan skulle omsorgsfullt repareras och göras till moderkyrka för Reso församling samt denna läggas såsom annex under Nådendals. Genom särskildt kungabref den 21 december 1577 stadfästes denna anordning och kyrkoherden i Reso anbefaldes att flytta till Nådendal. Aylos hemmans gamla mangård, som under klostertiden utgjort klostrets så kallade ladugård, blef nu prästgård och var belägen i backsluttningen rätt norrut från kyrkan samt bortom nunnornas trädgård. Med undantag af det lilla stadsområdet blefvo ock Aylos öfriga ägor prästgårdens bolmark. Långt senare, år 1648, erhöll staden af kronan Kauppila hemman om 1 mantal till dess utvidgande.

Den åldriga kyrkan drabbades den 4 mars 1628 af våldeld, hvilken enligt en urkund »både utan och innan med klockor och annat afbrann. Sedan slog elden från kyrkjan till staden och dersammastäds i lijka måtto gjorde ingen ringa skada». Medels insamlade bidrag blef kyrkan sedermera restaurerad, om ock »dess inandöme med bräder och garneringar tillhopa fogat», d. v. s. nedstörtade hvalf delvis ersatta med sådana af bräder. Med tillhjälp af 3,000 rubel silfver statsmedel blef kyrkan omsider på 1860-talet fullständigt renoverad, om ock modärnare anordningar i betydlig mån förtaga intrycket af ålderdomlighet. En del fornminnen finnes dock uti densamma bevarade, såsom ett altarskåp, ett så kalladt »sakramenthus», en dopfont af rödlett marmor, ett stort krucifix m. m. Äfven några nunne-handarbeten förvaras i sakristian.

Staden Nådendal har under århundraden förblifvit det »köptorp», som därmed redan 1442 afsågs. Närheten till hufvudstaden Åbo, endast 18 kilometer, har omöjlig-

gjort något synnerligt uppsving i merkantilt eller industrielt hänseende, och invånaretalet har ej öfverstigit 700 personer. Strumpstickning utgjorde visserligen under århundraden en i staden flitigt öfvad handslöjd, vida känd i landet; men äfven denna har numera så godt som upphört, sedan maskinstickning blifvit allmän. I våra dagar representeras industrin i den lilla sjö- och stapelstaden af två brännerier, två spritfabriker, en ångsåg och ett nytt tegelbruk. Handel bedrivnes af två större firmor och några små; dock intaga export och import ganska anspråkslösa platser i tullverkets annaler.

Sedan 1863 utgör Nådendal en efter våra förhållanden väl besökt badort. Redan tidigare lockade en järnhaltig källa eller så kallad surbrunn, belägen 2 kilometer från staden, en mängd brunnsgäster till orten; men sedan sistsagda år har vattenkuranstalten helt och hållet stält källan i bakgrunden såsom centrum för sommarlifvet därstädes. Under innevarande års sommar räknade Nådendal 1,042 sommargäster, hvaraf 458 kurgäster.

Där fordomtima allvarliga nunnor och munkar bodde eller togo sig motion i klosterträdgårdarna, där svärma nu sommartid glada ungdoms- och barnskaror, njutande af det synnerligt behagliga klimatet i en härlig natur.

C. C.

